

ЕСТЕТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Сила виховного впливу мистецтва на особистість визначається передусім його естетичним характером. Будь-яке переживання, викликане мистецтвом, — це естетичне переживання, яке супроводжується естетичною насолодою. Своєрідність естетичних переживань полягає у специфічному і неповторному поєднанні різних за своєю спрямованістю й інтенсивністю емоцій.

Мистецтво справляє цілісний і особистісний вплив на людину. Цей вплив визначається передусім залученням до процесу художнього сприймання всієї особистості, взаємодією в художньому переживанні усіх рівнів психіки – її відчуттів, почуттів, уявлень, інтелекту, пам'яті, інтуїції тощо. Особистісний вплив художнього твору на людину зумовлений психологічним механізмом “перенесення” її в ситуацію, зображену художником, коли виникає ефект ототожнення себе з героями твору. Читач, слухач, глядач ніби пізнає в героях твору власний світ, заглиблюється у близькі образи, почуття і переживання, порівнює їх один з одним і себе з ними. Тут найважливіше те, що в процесі такого співпереживання з'являється ставлення, естетичні оцінки, які мають незрівнянно більшу спонукальну силу ніж оцінки, які просто передаються й засвоюються.

У виховному плані важливо те, що під впливом творів мистецтва змінюються смаки й симпатії, естетичні і моральні оцінки, погляди, інтереси, ставлення до явищ культурного і соціального життя. Чим глибший, створений мистецтвом ефект власних пошуків людини, набутий у результаті переживання і осмислення художнього твору досвід, тим сильніший його вплив на неї.

Естетична орієнтація — особлива якість свідомості, яка набувається у процесі життєдіяльності і соціальності індивіда, що характеризується вмінням розпізнавати і надавати перевагу явищам природної і суспільної дійсності, культури і мистецтва, спираючись на уявлення про закони краси, життєвого та художнього вдосконалення і суспільного значення цих явищ.

Естетична свідомість має аксіологічний характер, оскільки в ній фіксуються естетичні цінності, що виявляються через оцінку. Естетична оцінка невіддільна від емоційного переживання, що є формою вияву емоцій у мистецтві. Вона передбачає вміння вибірково ставитись до прекрасного і потворного, піднесеного, трагічного і комічного у житті та мистецтві через естетичне переживання. В емоційній оцінці через естетичні інтереси, смаки, погляди тобто естетичні орієнтації, відображається спільна спрямованість її розвитку та ідеалів.

Естетичні орієнтації найбільш активно проявляють себе в художній діяльності людини. Мистецтво як форма суспільної свідомості і як особливий вид духовно-практичної діяльності індивіда відіграє вирішальну роль у поглибленні світу почуттів, в розвитку його емоційної чутливості і відгуку, воно є великим джерелом естетичних вражень. Розглядаючи питання про співвідношення мистецтва і життя, Л.Виготський підкреслює його виховне значення. “Мистецтво є важливим зіткненням всіх біологічних і соціальних процесів особистості в суспільстві, воно є засобом урівноваження людини зі світом в найкритичніші і найвідповідальніші хвилини життя, і це докорінно спростовує погляд на мистецтво, як на прикрасу. В ньому відображається не тільки дійсність, але і людина з її складним та різноманітним внутрішнім світом [1, 236]. Тому спілкування засобом якого є мистецтво сприяє пізнанню людиною світу, завдяки осягненню художнього образу воно удосконалює і збагачує його власну емоційну сферу, маючи на нього виховний вплив. “Мистецтво, — за словами М.Кагана, — відіграє водночас роль засобу спілкування, засобу ціннісної орієнтації, інструменту пізнання і знаряддя практично-духовного перетворення світу” [2,143]. Осмислюючи твори мистецтва, їх ідейний зміст, правдивість і щирість почуттів, яскравість і

переконливість художнього образу, всі його засоби виразності і естетичну цінність, людина набуває здатності аналізувати твори мистецтва і визначати особисте ставлення до них.

Мистецтво виступає не тільки стимулятором в утворенні естетичних орієнтацій особистості. Моделюючи перед реципієнтом художнього твору: нескінченну різноманітність життєвих ситуацій і людських відносин, воно спонукає, шліфує орієнтовно-оцінювані навички і здібності, необхідні кожному у повсякденному житті. Е. Незайкінський справедливо пов'язує це "моделююче" із суспільно-виховною властивістю мистецтва [3].

Специфіка естетичного впливу мистецтва на особистість полягає в тому, що вона викликає у неї відповідні естетичні переживання, динамічні, насичені образи й асоціації, спонукає до активної мислительної діяльності, організує відповідну настроєність їхнього духовного світу. Виховний вплив на людину має не лише мистецтво, а й особистість творця. Кожен художник висвітлює одвічні житейські проблеми по-своєму, і в цьому своєрідність його внеску в духовну скарбницю народу.

Велике значення має мистецтво у розвитку сприймання, творчої фантазії, образного мислення людини. Воно поглиблює і спрямовує її духовні пошуки, формує інтереси і потреби, смаки. Мистецтво виражає внутрішній світ людини, її думки, почуття, переживання, уявлення та ставлення до явищ дійсності. Воно не тільки формує здатність насолоджуватись прекрасним співзвуччям і красою художньої форми, але і впливає на розуміння людиною життя, стимулює появу естетичних ідеалів, ідейних переконань. Сприймаючи настрій художнього твору людина усвідомлює його ідейний зміст, у неї виникає потреба у зустрічі з ним та творче ставлення до мистецтва як засобу пізнання людського життя.

Становлення естетичної орієнтації нерозривно пов'язане з розвитком умінь людини бачити і аналізувати суть та суспільну значимість явищ і процесів дійсності. Будучи одним із механізмів саморозкриття і самовиявлення особистості, естетична орієнтація впливає на творчу активність особи в різноманітних сферах її життєдіяльності. Їй належить значна роль в збагаченні і актуалізації творчого потенціалу індивіда.

Розвинута естетична орієнтація особистості означає готовність і вміння самостійно розкривати і узагальнювати цінність явищ для гармонійного розвитку особистості та вдосконалення її ставлення до суспільства, здатність відстоювати свої переконання, захищати і збагачувати естетичні цінності.

Функції естетичної орієнтації в духовному світі особистості багатоаспектні: головна їх роль — в інтеграції властивостей свідомості на основі вивірених ціннісних переконань, в активізації процесу формування естетичних інтересів, поглядів, потреб, смаків, які є її основними структурними компонентами, від рівня їх сформованості залежить характер розвитку цих орієнтацій.

Естетичний смак є безпосереднім відображенням світоглядних позицій індивіда, його поглядів, потреб, ідеалів, тобто здатність відрізнити прекрасне від потворного, істинну красу від хибної. Він, як система чуттєво-емоційних та інтелектуально-раціональних уподобань відіграє роль посередника між емоційним сприйманням та інтелектуальною оцінкою предметів і явищ, що сприймаються особистістю. У ньому органічно переплітається усвідомлене і неусвідомлене. Естетичний смак — це здатність до самостійної оцінки, переживання естетичних явищ, адекватно до їх об'єктивної естетичної цінності [4].

Естетична потреба перебуває у взаємозв'язку із загальним культурним розвитком особистості, її ідеалами, соціальним, художнім та естетичним змістом. У дослідженні Л. Філатової естетична потреба обґрунтована як складова якість естетичної культури. Дослідниця розглядає її як процес і як результат внутрішньої і зовнішньої регуляції. Як процес, потреба включає ряд етапів, що змінюють один одного: від інтересу через цілепокладання до сформованої потреби. Як результат вона є наслідком використання різних способів педагогічного керівництва зовнішньою і внутрішньою стороною потреби учнів в освоєнні мистецтва на етапах її розвитку [5].

Виступаючи як предметне вираження явищ, що сприймаються, переживаються й оцінюються, естетична потреба спрямовує особистість не тільки на споглядання або споживання краси, а й на її творення. Вона немовби "сплавляє в єдине безпосереднє емоційне начало з особистим сенсом і спрямовує особу на вчинки та дії, пов'язані з пошуком і

створенням предметів та явищ, що відповідають цій емоційно — інтелектуальній єдності” [4, 127] . Можливі різні рівні її прояву і задоволення: від амфорного пробудження будь-яким способом ”вгамувати емоційний голод” — до чітких, вивірених естетичною наукою понять про закони краси і творчості, мірила естетичної гідності та художньої досконалості. В цьому випадку принципи відбору складаються на основі орієнтацій, вироблених нонконформною орієнтацією свідомості особистості, і обумовлюються її вихованістю, освіченістю, соціальним і психологічним досвідом [4].

Побудова думок, переконань, ціннісних орієнтацій, ідеалів особистості має пряме відношення до спрямованості у формуванні естетичних інтересів. Вони не можуть бути ізольовані від інших якостей людини і перш за все її світогляду, світовідчуття. Вплив об’єктів не сам по собі формує естетичні інтереси особистості, а саме розуміння їх естетичної цінності як єдності естетичного і морального. Тому ціннісне відображення людиною дійсності відбувається через призму її інтересів. Інтереси і цінності знаходяться в тісній взаємозалежності та взаємозумовленості. Інтерес особистості визначає не тільки предмет відображення, але і створює сферу значень, тому в результаті все, що стає предметом інтересу, набуває особистий, ціннісний зміст, ціннісну характеристику. Він є умовою формування естетичних орієнтацій та їх показником. Естетичний інтерес - це спрямованість думок і почуттів особистості на важливі для неї естетичні цінності, які регламентують, конкретизують, погоджують її інтереси.

Естетичні інтереси існують у двох видах: як об’єктивні суспільні інтереси і як суб’єктивні відображення у свідомості особистості. Будучи наслідком розвитку людського суспільства, естетичні інтереси виступають об’єктивною величиною у ставленні до особистості.

Естетичний інтерес спрямований на засвоєння прекрасного в навколишній дійсності та в мистецтві і формується та реалізується в будь-якій діяльності людини, бо кожна діяльність має в собі елементи прекрасного. Між естетичними потребами, інтересами, смаками існує складна діалектична залежність: вони постійно взаємодіють, переходячи із однієї якості в іншу.

Отже, формування естетичних орієнтацій – тривалий, складний процес. Він включає розвиток здібностей художнього сприйняття, інтересів та потреб для нового спілкування, засобом якого є мистецтво. Це поступовий рух естетичної свідомості, що включає послідовне підняття на більш високі рівні естетичного засвоєння дійсності. Естетична інформація тільки тоді досягає мети і перетворюється у засіб виховання, коли особистість внутрішньо зацікавлена предметом сприймання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Психология искусства -2-е изд. — М.: Просвещение, 1968. — С.236
2. Назайкинский С.В. Оценочная деятельность при восприятии музыки. В кн: Восприятие музыки. — М., 1980. — С.198
3. Каган М.С. Мир общения : Проблема межсубъектных отношений. — М.: Политиздат, 1988. — С. 143.
4. Блахут А.В. Творча здібність: сутність, природа, структура.// Етика, естетика і теорія культури. — 1992. — №37. — С.127
5. Філатова Л.Н. Формирование эстетических потребностей у учащихся старшего школьного возраста: Автореф. Дис..канд.пед.наук: — Л., 1983. — С. 21

Людмила КОНДРАЦЬКА^(ЗМІСТ 224)

Мистецтво і Біблія: педагогічні здобутки культуротворчого діалогу

Аналіз численних варіантів рефлексії на тему антропологічних витоків освіти дає підстави стверджувати, що християнська ідеологія має виразний педагогічний характер. Саме у